

AYBİR

İSLAM ÜLKELERİ AKADEMİSYENLER VE YAZARLAR BİRLİĞİ
ACADEMICS AND AUTHORS ASSOCIATION OF ISLAMIC COUNTRIES
اتحاد الأكاديميين والكتاب للعالم الإسلامي

GÖRÜŞ

Türkiye'de din ve Diyanet algısı üzerine

Doç. Dr.
Abdullah İnce

Haziran '24

Yüzyıllardır Türk toplumunun genlerine işleyen dinselğin, hızlı toplumsal değişmeler karşısında kazanacağı özellikler, toplum düzeyinde “travmatik sonuçlar” doğuracak düzeydedir. Bu sorun kanaatimizce siyasi gündeme, medyatik tartışmalara kurban edilemeyecek bir beka sorunudur. Meseleye bütün ön yargıları bir tarafa bırakarak yaklaşmak bütün toplum kesimlerinin sorumluluğudur.

GENAR tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) adına yapılan Türkiye’de Din ve Diyanet Algısı Araştırması, İhsan Aktaş ve Mehmet Akif Kireççi imzasıyla yayınlandı. 27 ilde 18 yaş ve üzeri 2500 kişi ile gerçekleştirilen araştırmada; bireylere mutluluk düzeyleri, ekonomik, siyasi ve dini açıdan geleceğe bakışları, kişisel sorunlarına yönelik çözüm arayışları, öznel dindarlık algıları, dine inanç ve dini pratikleri yerine getirme düzeyleri, dini bilgi kaynakları, DİB’e ve din görevlilerine yönelik algıları sorulmuştur. DİB’e yönelik algı bağlamında 4-6 yaş Kur’an kursları, müftülerin nikah kıyması ve Hac organizasyonu yer almaktadır. Bu yazıda ilgili araştırmanın din ve diyanet algısına yönelik boyutları değerlendirilecektir.

Araştırma, toplumun büyük bir kısmının dini açıdan endişeli olmadığını göstermektedir. Buna göre kamuoyunda özellikle gençlerle ilgili olumsuz algılar toplumun büyük bir bölümü tarafından paylaşılmamakta ya da kamuoyunda dile getirilen negatif düşünceler raporda da dile

getirildiği gibi entelektüel çevrelerde paylaşılmaktadır. Ancak ilgili saha araştırmaları, özellikle “gençlerde yaşanan dini değişim”in yetişkin gruplardan farklı olduğunu dikkate almayı gerektirmektedir.

DİNDARLIK ALGISI YÜKSEK

Bireylerin kişisel sorunlarının çözümünde dua ve ibadeti bir alternatif olarak görmesi, Türkiye’de toplumsal değişmenin kendine has özellikler barındırdığını, toplumsal değişmenin, dini dışlamaktan ziyade yeniden ürettiğini göstermektedir. Bu veriler, din olgusunu ve dini kurumları dışlayan toplumsal analizlerin sosyal gerçekliği yeterince yansıtmayacağını da ortaya koymaktadır.

Öznel dindarlık algısı, bireylerin kendini ne kadar dindar gördüğü ile ilgili değerlendirmeleridir. Araştırmada, inanç, duygu ve pratiği dikkate alan bir dindarlık ölçüm tekniğinin benimsendiği görülmektedir. Veriler, Türkiye’de öznel dindarlık algısının oldukça yüksek olduğunu, yaş grubu yükseldikçe algının yükseldiğini, eğitim düzeyi yükseldikçe düştüğünü göstermektedir. Yaş grubu yükseldikçe dindarlığın artması dindarlık araştırmalarının genel eğilimine uygundur. Bireylerin geleceğe yönelik planlarını gerçekleştirmesi ya da var olan durumu kabullenmesi, kişiliğinin karar bulması, hayat mücadelesinin belirli bir düzeye erişmesi, bireylerin öznel dindarlık algısını ve din ile ilişkisini etkilemektedir. İlerleyen yaşlarda, inanç düzeyinde muhafaza edilen dinsel, pratiklere de yansımaktadır.

Eğitim düzeyi-dindarlık ilişkisi konusundaki veriler de konuyla ilgili araştırma sonuçlarına uygun görünmektedir. Dünyada ve Türkiye’de genellikle eğitim düzeyinin yükselmesi ile dindarlık arasında ters orantı vardır. Ancak konuyla ilgili değerlendirmelerde, eğitimin içeriği ve eğitimle birlikte değişen dindarlık algısı dikkate alınmalıdır. Eğitimli bireylerin dindarlık algısı düşünsel boyutu ve ahlaki tutumu öncelerken; diğer kesimlerde dini pratikler dindarlığın daha önemli bir göstergesi olmaktadır. Eğitim içeriklerinin seküler boyutunun öne çıkması buna maruz kalan bireylerde bir dönüşüm gerçekleştirecektir. Yeni müfredat tartışmaları ile birlikte düşünüldüğünde, Türk eğitim sisteminin pozitivist karakteri tartışmaya açılmalıdır.

Yüzyılı aşkındır sürdürülen “tepeden inme modernleşme”, dünyanın gidişatı ve Türk toplumunun gerçeklerine uygun değildir ve tartışılmalıdır. Raporda, Diyanetin “4-6 yaş Kur’an kurslarına yönelik yüksek destek” oranı bu konuda fikir vermektedir. Türkiye’de toplum, eğitimin bütün kademelerinde denetlenebilir, pedagojik esaslara uygun ve devlet eliyle verilen bir din eğitimi istemektedir. Bu konuda seküler çevrelerden gelen eleştirilerde ön yargılı ve etiketleyici, çoğu zaman bilgiden ziyade kabuller üzerine inşa edilmiş bir tutum; dini çevrelerden gelen eleştirilerde de kalite sorununu bahane ederek kendine alan açmayı önceleyen yaklaşımlar kronik bir hal almıştır.

DİNİ İNANÇ DEĞİŞME EĞİLİMİNDE

Araştırmanın dikkat çeken sonuçlarından biri, dine inanç ve dini pratikleri yerine getirme düzeyidir. Türk toplumunda dini yaşama dair değerlendirmeler, toplumun önemli bir kesiminin inanmakla birlikte dini pratikleri yerine getirmede farklı özelliklere sahip olduğunu gösterir. İnanıp ibadetlerini düzenli yapanlar, yapmaya çalışanlar, mevsimsel dindarlar, dini pratiklere belirli bir yaştan sonra yönelenler Türk dindarlığının tipik göstergeleridir. Ancak bu tipolojilerin tamamında “inanç ve dini değerlere saygı” değişmez bir unsur olmuştur.

Araştırma sonuçları, toplumun dine inanç ve dini pratikleri gerçekleştirme düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak 2014 yılında yayınlanan Türkiye’de Dini Hayat Araştırması’nın sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, inanç noktasında da bir değişimin olduğu görülmektedir. GENAR’ın söz konusu ettiğimiz araştırmasında; dine inanmayan, inanca ilgi duymayan ve karşı olanların oranı yüzde 10 civarındadır ki bu Türk toplumu için yeni bir olgudur. Sürdürmekte olduğumuz araştırmalar, inançsızlık oranlarının “gençler arasında” ve “üniversite düzeyinde” daha da yüksek olabileceğini göstermektedir. DİB yanında İslami STK’lar bu konuları acilen gündemine almalıdır. Zira yüzyıllardır Türk toplumunun genlerine işleyen dinselliğin, hızlı toplumsal değişmeler karşısında

kazanacağı özellikler; kimlik, toplumsal aidiyet, kuşaklararası ilişkiler, benlik ve öteki algısı gibi konularda toplum düzeyinde “travmatik sonuçlar” doğuracak düzeydedir. Bu sorun kanaatimizce siyasi gündeme, medyatik tartışmalara kurban edilemeyecek bir beka sorunudur. Meseleye bütün ön yargıları bir tarafa bırakarak yaklaşmak bütün toplum kesimlerinin sorumluluğudur.

Artık dünyanın gerçeği olan dijitalleşme, dini bilgi kaynaklarını da etkilemiş görünmektedir. Araştırma verileri hem DİB’in hem de İslami STK’ların “dijital dini içerik” üretmesinin zorunluluğunu göstermektedir. Çok sayıda araştırma, artık nesillerin giderek sanal dini bilgi kaynaklarını tükettiğini göstermektedir. Bunlar içinde YouTube en başta gelen sosyal medya mecrasıdır. DİB’in, bilgi kaynakları içinde oldukça alt sıralarda olması araştırmanın dikkat çeken bir diğer detaydır.

DİYANET ALGISI

Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluşundan bu yana tartışmaların odağında olmuş bir kurumdur. Tartışmaların seyrinde yönetici elitlerinin dinin kamusal görünürlüğü konusundaki tercihleri ve dine bakış açıları etkili olmuştur. Diğer bir deyişle, ortalama bir insanın DİB’e yönelik tutumu, modern dünyada dinin konumuna yönelik tutumundan bağımsız değildir. Bu sebeple DİB’in imajını tek başına kendisi

belirleyemez. Bu husus, DİB'e yönelik değerlendirmelerde göz önünde bulundurulmalıdır.

2000'li yılların ortalarından itibaren DİB'in hizmet alanlarının çeşitlenmesi ve personel kalitesinin yükselmesi dikkat çekici düzeydedir. DİB hizmetlerinin cami içi-cami dışı kategorilerinde gelişmesi, gençlik hizmetleri, manevi danışmanlık çalışmaları, 4-6 yaş Kur'an kursları, dini yayıncılık alanındaki çalışmalar, yurt dışı din hizmetlerindeki gelişmeler, afetler başta olmak üzere kritik zamanlardaki din hizmetleri gibi çok farklı konularda üretilen dini hizmetler toplum tarafından takdirle karşılanmaktadır. DİB'e yönelik imajı belirleyen unsurların buna bağlı olduğu düşünülebilir.

Araştırmada, dindarlık algısına yönelik sonuçlar DİB'in imajıyla ilgili sonuçlarla örtüşmektedir. Buna göre yaş grubu arttıkça DİB'e yönelik imaj daha olumlu, eğitim durumu yükseldikçe daha olumsuzdur. Bu durum DİB'in eğitilmiş kesimlere yönelik nitelikli araştırma verilerine dayalı hizmetleri çeşitlendirmesi gerektiğini göstermektedir.

DİN GÖREVLİLERİNİN İMAJI YÜKSEK

Din görevlileri, DİB'in topluma bakan yüzüdür. Neredeyse bütün toplum kesimleri kurumsal anlamda DİB'i tanımadan din görevlilerini tanımaktadır. Düğün, asker uğurlaması, cenaze, hastalık, gençlik hizmetleri, manevi danışmanlık,

bağımlılıkla mücadele, cezaevinde din hizmetleri gibi toplumun kılcal damarlarına inen alanlarda hizmet veren din görevlileri çok kritik hizmetler ifa etmektedir. Bu sebeple toplumun din görevlilerine yönelik imajları, bütüncül düşünüldüğünde DİB'e yönelik imajlarından daha önemlidir.

Araştırma sonuçlarına göre din görevlilerinin toplumsal imajları DİB'in kurumsal imajından yüksektir. Bu sonuç, DİB için de bir kazanımdır. Her ne kadar kırdan kente göç din adamının toplumsal statüsünü ve etkinlik alanını değiştirse de çeşitlenen hizmet alanları, din görevlilerini fonksiyonel birer meslek elemanına dönüştürmüş durumdadır. Bu durum araştırma sonuçlarına yansımış ve din görevlilerinin imajı yüzde 60'lar civarında olumlu olmuştur.

Veriler DİB'in, din görevlilerinin toplumsal imajını daha fazla güçlendirecek uygulamalara yönelmesi gerektiğini göstermektedir. Atama ve nakil süreçlerinin şeffaflığı, görevlilerin psikolojik sağlığı da bu tedbirlerin bir parçasıdır. Mesleki tecrübelerimizi de dikkate alarak eklemeliyim; din görevlilerinin mesleklerini büyük oranda özveri ile yürütmeleri toplumun takdirini kazanmaktadır. Oranların toplumsal olarak neye tekabül ettiği tam olarak başka meslek gruplarına yönelik algılarla karşılaştırılarak anlaşılabilir. Kanaatimiz odur ki din görevlileri, erken dönemden itibaren Türk sinemasında üretilen, sonrasında başka kanallarla desteklenen negatif imajlara rağmen oldukça iyi bir algı düzeyine sahiptir.

HAC ORGANİZASYONU ÇOK BAŞARILI

Araştırmada, DİB hizmetleri içinde en başarılı bulunan hizmet Hac organizasyonudur. Toplum, DİB'in Hac organizasyonundan oldukça yüksek düzeyde (yaklaşık yüzde 80) memnundur. Hac organizasyonu, Türkiye'nin yurt dışında gerçekleştirdiği en büyük organizasyondur. Organizasyonun başarısını belirleyen tek unsur Türkiye'nin/DİB'in uygulamaları değildir. Uluslararası ilişkiler, ulaşım, konaklama, yemek ve ibadet gibi çok fazla boyutu olan bir organizasyonun zorlukları ilgililer tarafından yakinen bilinmektedir. 2023 yılında, Suudi Arabistan Hac ve Umre Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı'na Hacılarına

En Fazla Hizmet Çeşitliliği Sunan Hac Organizasyonu kategorisinde birincilik ödülü vermiştir. Bu ödül toplumun hac organizasyonuna yönelik imajını besleyen somut gerekçelerinin olduğunu göstermektedir.

Literatüre yanlış bir terim olarak giren "Müftü Nikahı" dileyen vatandaşların resmi nikahını müftülükte yaptırmasıdır. Kanaatimizce bu uygulama gecikmiş bir uygulamadır ve kamuoyunda yanlış tartışılmaktadır. Mesele, nikahı devletin bir memuru yerine diğer bir memurunun kayıt altına almasından ibarettir. Ancak "Müftü"nün sahip olduğu toplumsal imaj, temsil ettiği makam konunun bilhassa seküler çevrelerce en hafif tabirle ihtiyatla karşılanmasına sebep olmuştur. Son günlerde bir ilde kıyılan nikah esnasında dua yapmak isteyen vatandaşa belediye memurunun tepkisi, meselenin bazı kesimlerde hala belirli bir hassasiyetle karşılandığını gösteren tipik bir örnektir. Bu durum, Türkiye'de pozitivist paradigma ile yetişen bireylerin dinin kamusal görünürlüğü konusunda hala "normal" düşünemediğinin göstergesidir. Bu konuda alınacak toplumsal mesafeyi de gösterir.

4-6 YAŞ KUR'AN KURLARININ YASAL ZEMİNİ İNŞA EDİLMELİ

4-6 yaş Kur'an kurslarından toplumun memnuniyet düzeyi oldukça yüksektir. Yukarıda ortaya konan değerlendirmelere ilave olarak bu konunun sosyoekonomik bir boyutu da bulunmaktadır. Türkiye'de istihdam oranları kadınların büyük ölçüde çalışma hayatına girdiğini ve bu eğilimin süreceğini göstermektedir. Dolayısı ile dini hassasiyete sahip ailelerde annelerin toplumsal yaşama ve çalışma hayatına katılması için 4-6 yaş Kur'an kursları önemli bir fırsattır. Türkiye kamuoyu, kadınların toplumsal yaşama katılımını ve istihdamı destekliyorsa bu uygulamayı da desteklemelidir. Bu kurslar tartışılacaksa, sadece daha iyi şartlarda nasıl yürütüleceği tartışılmalıdır. Bu konuda DİB'e düşen görev ise toplum tarafından içselleştirilmiş bu kursların hukuki zeminini inşa etmektir. Açıkça ifade etmek gerekirse 4-6 yaş Kur'an kursları hala pamuk ipliğine bağlıdır. DİB bürokratları, bir an önce bu değerli hizmetin hukuki zeminini çalışmalı, siyaset kurumu da bunu bir sorun alanı olmaktan çıkarmalıdır. Aksi halde seçim vaatlerinin ilk sırasını bu kursları kapatmak işgal etmeye devam edecektir.

